

BIBLE A MORÁLKA

Petr Chalupa

Takto se nazývá nejnovější dokument Papežské biblické komise (publikován byl v roce 2008; český překlad vyšel v Karmelitánském nakladatelství v roce 2010). Podtitul „biblické kořeny křesťanského jednání“ naznačuje jeho základní zaměření.¹ Tento článek není podrobnou recenzí dokumentu.² Rád bych však čtenáře *Cesty katecheze* seznámil s jeho strukturou a upozornil alespoň na některé pozoruhodné pasáže.

Motto

Jako obšírné motto působí před vlastním dokumentem dva biblické texty, a sice text Desatera z Druhé knihy Mojžíšovy (Ex 20,12–17) a text blahoslavenství z Matoušova evangelia (Mt 5,3–12).

Předmluva

Kardinál W. Levada, předseda Papežské biblické komise, vychází ve své předmluvě z přesvědčení, že křesťané „mohou v Bibli nalézt pokyny a normy správného chování...“ Předmluva rovněž naznačuje základní strukturu dokumentu.

„První část si klade za cíl představit ... charakteristiku biblického pojetí, které vzájemně propojuje antropologii a teologii.“ Tato část dokládá tedy odkazem na stvoření a zejména pomocí biblického pojmu „smlouva“ zvláštní charakter zjevené morálky.

„Druhá část dokumentu podtrhuje skutečnost, že v Písmu svatém nelze nalézt přímá řešení mnohých současných problémů. ... Bible...však předkládá kritéria, jejichž aplikování bezesporu pomáhá nacházet platná řešení pro lidské jednání“. Kritéria se člení na základní a specifická. Specifickými se míní šest konkrétních směrnic, jak prakticky uskutečňovat zjevenou morálku v současném životě.

Předseda Papežské biblické komise si ovšem uvědomuje námitky, s nimiž se setkává uvedené křesťanské přesvědčení. První vidí v „touze po dosažení plného štěstí spolu s neomezenou svobodou čili volností jednat podle svých rozmarů, bez omezování se jakýmkoli normami“. Druhá námitka „souvisí přímo s Písmem svatým. ... Biblické spisy náležejí ... k dávným dobám, ve kterých byly životní podmínky značně odlišné od našich. Mnoho současných situací a problémů ... vůbec neznají... Pomysleme jen na témata, jako je násilí, terorismus, válka, imigrace, rozdělení bohatství, šetření přírodních zdrojů, život, práce, sexualita, genetický výzkum, rodina a společenský život. Tváří v tvář této komplexní problematice jsme v pokušení, že budeme Písmo svaté úplně nebo částečně podceňovat.“

Úvod

Dokument sleduje dvojí cíl. „Především chce zasadit křesťanskou morálku do širšího horizontu antropologie a biblických teologií.³ Tak ... vynikne její specifický ráz a originalita...“ Druhý cíl je praktický. Objevuje v Bibli metodologická kritéria, která mohou napomoci k „patřičnému osvětlování morálních otázek nebo k podávání pozitivních odpovědí na ožehavé morální problémy či situace.“

Co znamená termín „zjevená morálka“? „V biblické perspektivě se morálka zakládá na předem daném daru života, rozumu a svobodné vůli (stvoření) a především na zcela nezasloužené nabídce privilegovaného důvěrného vztahu člověka k Bohu (smlouva). Morálka není na prvním místě odpovědí člověka, nýbrž zjevením Božího záměru a Božího daru.“ Z toho plyne,

že „Zákon není původně pojem právníkový, založený na lidském chování a jednání, ale teologický...“

Zjevená morálka: Boží dar a lidská odpověď (první část)

První část dokumentu se dále člení do pěti oddílů. Vnímá morálku v kontextu stvoření a zejména v souvislosti se starou a novou smlouvou. Zde se nachází teologické těžiště celého dokumentu.

Dar stvoření a jeho morální důsledky

Čtenáře může zaujmout výčet šesti charakteristických rysů, které vyplývají ze skutečnosti, že člověk je stvořen jako Boží obraz: rozum, svoboda, vůdčí postavení, schopnost napodobovat Boha, důstojnost a svatost. Každá z těchto vlastností má morální důsledky. Jako příklad uveďme svobodu: „Kvůli svobodě, která je mu dána, je člověk povolán k morálnímu rozlišování, volbě a rozhodnutí. V Gn 3,22, po Adamově hříchu a trestu za něj, Bůh říká: Hle, teď je člověk jako jeden z nás, zná dobro a zlo. Vyložit tento text není snadné. Na jedné straně všechno nasvědčuje tomu, že toto tvrzení má ironický smysl, protože člověk se přes zákaz pokusil vlastními silami vztáhnout ruku po ovoci a nečel, až mu ho Bůh ve vhodném čase daruje. Na druhé straně význam stromu veškerého poznání – tak je totiž třeba chápat biblický výraz dobro a zlo – se neomezuje na morální hledisko, ale znamená také poznání dobrých a špatných výhledů, to jest budoucnosti a osudu: zahrnuje v sobě vládu nad časem, která patří výlučně do kompetence Boží. Co se týče morální svobody, která je člověku dána, tu nelze jednoduše redukovat na samostatné řízení a určování vlastního života, protože jejím posledním určovatelem není člověk, ale sám Bůh.“ (čl. 11)

Dar smlouvy ve Starém zákoně a normy lidského jednání

Dokument nabízí krátkou teologii smlouvy a vyvozuje z ní důsledky pro morálku. „Zjevená morálka jakoby pokračuje v ... procesu osvobození, který má počátek v exodu coby svým archetypem... morálka v situaci smlouvy usiluje o to, aby tuto svobodu, jak vnější, tak vnitřní, uchovávala a rozvíjela v každodenním životě.“ (čl. 20) Pak probírá hlavní starozákonní smlouvy: smlouvu s Noemem a „veškerým tělem“, smlouvu s Abrahámem, smlouvu s Mojžíšem a izraelským národem a smlouvu s Davidem. Ve smlouvě s Mojžíšem a izraelským národem je kladen důraz na Desatera. Autoři dokumentu se pokusili přetlumočit chartu Izraele v pojmech morálky hodnot: „Tři vertikální hodnoty se týkají vztahu člověka k Bohu:

1. prokazovat kult jedinému Absolutnímu Bohu;
2. respektovat Boží přítomnost a jeho poslání ve světě...;
3. vážit si posvátného rozměru času.

Sedm horizontálních hodnot se týká vztahů mezi lidmi:

4. mít v úctě rodinu;
5. prosazovat právo na život;

6. chránit společenství muže a ženy v manželství;
7. hájit právo každého člověka na respektování jeho svobody a důstojnosti druhými;
8. chránit dobré jméno druhých lidí;
9. respektovat každého jednotlivce...;
10. ponechat druhému jeho hmotné vlastnictví“. (čl. 30)

Tyto hodnoty jsou podle autorů dokumentu „základem všeobecně platné listiny práv a svobod:

1. právo na náboženský vztah k Bohu;
2. právo na úctu k vyznáním a náboženským symbolům;
3. právo na svobodu v náboženských úkonech a dále na odpočinek, volný čas a kvalitní život;
4. právo rodiny na spravedlivou a příznivou rodinnou politiku, právo dětí na péči od rodičů a na výchovu k práci a ke společenským hodnotám, právo starých rodičů na úctu a podporu od jejich dětí;
5. právo na život (na narození), na úctu k životu (na rozvíjení se a na přirozenou smrt), na výchovu;
6. právo člověka na svobodnou volbu manžela/manželky, právo manželského páru na úctu, podporu a ochranu ze strany státu a společnosti obecně, právo dětí na stabilitu (emoční, afektivní, finanční) ze strany rodičů;
7. právo na respektování občanských svobod (tělesná integrita, volba způsobu života a povolání, svoboda pohybu a projevu);
8. právo na dobré jméno a také na respektování soukromého života a nezkrácené informace;
9. právo na bezpečnost a pokoj doma i v zaměstnání a právo na svobodu podnikání;
10. právo na soukromé vlastnictví, včetně záruky občanské ochrany hmotných statků“. (čl. 31)

Hodnotící pohled se snaží vystihnout vyváženost zmíněného pojetí hodnot: „... morální teologie a na ni navazující katecheze, spočívající na základních hodnotách obsažených v Desateru, může dnešnímu lidstvu nabídnout vyvážený ideál, který na jedné straně nikdy neupřednostňuje práva na úkor povinností nebo naopak a na druhé straně chrání před úskalím čistě sekulární etiky, která nebere v úvahu vztah člověka k Bohu.“ (čl. 31)

Nová smlouva v Ježíši Kristu jako definitivní Boží dar a její morální důsledky

Ježíšovo hlásání Božího království má také mravní důsledky. Správný způsob lidského jednání je v dokumentu několikrát znázorněn biblicky významným termínem „cesta“. S ohledem na Ježíšovu pravomoc lze pak říci: „Cesta Ježíšem vytyčená se nepředkládá jako autoritativní norma uložená zvnějšku; Ježíš sám touto cestou jde a od učedníka nežadá nic jiného, než aby následoval jeho příklad.“ (čl. 46)

Následující text dokumentu se zaměřuje na „dar Syna a jeho morální důsledky podle Jana“. Dospívá k závěru: „Janovská etika je ... radikální etikou Lásky, jejímž vzorem je dar Ježíšova života a která se rodí v domě Víry... Tato Láska, jako celá biblická etika, je příkázáním, učením, Tórou. Láska je Boží plán pro všechny jeho děti, plán, který je třeba rozhodně přijmout v boji proti moci zla, ženoucí nás opačným směrem.“ (čl. 51)

Dalším tématem je „dar Syna a jeho morální důsledky podle pavlovských a dalších listů“. „Podle apoštola Pavla nelze mravní život pochopit jinak než jako velkodušnou odpověď na Boží lás-

ku... Pramenem křesťanské morálky není nějaká vnější norma, nýbrž zkušenost Boží lásky ke každému jednotlivci... Věřící se mají nechat osvitit a vést zevnitř a výzvy a rady, které dostávají, nemohou mít jiný účinek než jim připomenout, aby nezapomínali na lásku a odpuštění, kterého se jim dostalo.“ (čl. 53 a 55)

Eucharistii můžeme považovat za syntézu nové smlouvy. Skrze eucharistické spojení vstupujeme totiž „do nejužšího společenství s Bohem a s lidmi současně. Proto není možné být v tomto hlubokém životním spojení s Ježíšem a přitom se chovat k Bohu a k lidem způsobem, který Ježíšovu chování protřečí.“ (čl. 76)

Zejména v situacích odmítání Boží cesty ze strany lidí ukazují biblické spisy, že „se k Božímu daru připojuje odpuštění. Bůh nejedná jako neúprosný soudce a mstitel, ale nad svými padlými tvory se slitovává. ... Základním rysem zjevené morálky je, že není nějakým ztrnulým a nepružným moralismem. Jejím ručitelem je Bůh, plný milosrdenství, který si nepřeje, aby hříšník zahynul, ale aby se obrátil a žil (srov. Ez 8,23.32).“ (čl. 80)

Eschatologický cíl má být horizontem, který inspiruje k mravnímu jednání. Slovy dokumentu: „Křesťan má ... hledět k ... poslednímu cíli jako ke svému inspirativnímu úběžníku. Mezi jeho současným stavem a posledním cílem existuje stále rostoucí kontinuita života.“ (čl. 87)

Některá biblická kritéria pro morální reflexi (druhá část)

Druhá část dokumentu vyvozuje z textů Starého a Nového zákona kritéria morálního jednání pro současnou dobu, a sice dvě základní a šest konkrétních.

K základním kritériím patří shoda s biblickým pojetím lidské bytosti a shoda s Ježíšovým příkladem. Máme-li tedy vynést morální úsudek, musíme si „položít především dvě otázky:

1. Je určité morální stanovisko v souladu s teologií stvoření, to je s pojetím lidské bytosti v celé její důstojnosti, totiž jako Božího obrazu... v Kristu, který je sám... obrazem neviditelného Boha?
2. Je v souladu s teologií smlouvy, tedy pojetím lidské bytosti, povolání jak kolektivně, tak individuálně k důvěrnému společenství s Bohem a k účinné spolupráci na budování nového lidství, které dochází svého naplnění v Kristu?“ (čl. 94)

Zároveň se musíme tázat, zda považujeme Ježíšovo chování za normu a zdroj inspirace? (srov. čl. 100).

K šesti specifickým kritériím patří:

1. konvergence jako otevřenost vůči různým kulturám (etický univerzalizmus),
2. kontrast jako zaujetí pevného postoje proti hodnotám neslučitelným,
3. pokrok jako proces zjemňování morálního svědomí, k němuž dochází jak v průběhu zákona Starého, tak i Nového, a především v přechodu od Starého k Novému,
4. komunitní rozměr jako nepřípustnost vytlačovat morální rozhodnutí pouze do subjektivní, individuální oblasti,
5. finalita jako otevřenost směrem k absolutní budoucnosti světa a dějin, schopná vyznačit do hloubky cíl a motivaci morálního jednání,
6. rozlišování jako pozorné stanovení relativní nebo absolutní hodnoty morálních principů a příkazů Písma.

Z odstavce „orientace pro dnešek“ u kritéria konvergence citují úryvek textu jako „ochutnávku“, která by mohla vést k důkladnému přečtení celého dokumentu: „Technický potenciál lidstva, založený na objevech přírodních věd, umožnil využití i zneužití přírodních zdrojů, jaké bylo dříve nepředstavitelné. Velký rozdíl mezi národy, co do jejich moci ekonomické, vědecké, technické, politické a vojenské, vedl k obrovské nerovnosti v podílu na využívání přírodních zdrojů. Vzrůstá citlivost na problémy ekologické a na problémy spravedlivého rozdělování, které odtud vyvstávají. Sílí vědomí nutnosti účinné iniciativy na ochranu přírody, která představuje společné dědictví celého lidstva, a na rovnoměrný podíl všech národů na tomto dědictví.“

Bible nenabízí bezprostřední a hotové odpovědi, které by tyto problémy vyřešily. Avšak její poselství o Bohu, Stvořiteli všeho a všech, o lidské odpovědnosti za stvoření, o důstojnosti každé lidské osoby, o zvláštní péči o chudé atd., připravuje křesťany k aktivní a plodné účasti na společném hledání, které si klade za cíl poskytnout vhodné řešení existujících problémů.“ (čl. 110)

Všeobecný závěr

Autoři dokumentu vnímají výsledek své práce realisticky: „Předcházející řádky jasně ukazují na jedné straně některé výrazné linie, na druhé straně ale také neúplnost, kterou se dokument Papežské biblické komise nutně vyznačuje, protože pojednat v něm o všem je nespelnitelný úkol.“ (čl. 159) Přesto by měl dokument vyvolat dialog o biblické morálce s věřícími jiných křesťanských vyznání i s věřícími jiných náboženství (zejména se Židy, našimi „staršími bratry“). Členové Papežské biblické komise jsou přesvědčeni, že jejich úvahy mohou pomoci pastýřům, pastoračním animátorům, katechetům, učitelům a samozřejmě křesťanským rodičům nalézt vhodné způsoby sdělování morální nauky církve (srov. čl. 161).

Poznámky:

- 1 Členové Papežské biblické komise připravovali text šest let, jak svědčí její bývalý člen HENRY WANSBROUGH, OSB, „The Bible and Morality: Biblical Roots of Christian Conduct“, in: *Scripture Bulletin*, sv. XXXIX, č. 2, 2009, s. 92.
- 2 Kromě recenze zmíněné v první poznámce lze doporučit: POPOVIČ, A. „Biblija i moral – prema dokumentu papinske biblijske komisije“, in: *Bogoslovska smotra*, 79 (2009), s. 371–392; ARTUS, O. „Bible et Morale: le nouveau document de la Commission biblique pontificale“, in: *Cahier Évangile*, č. 149, 2009, s. 62.
- 3 Množné číslo „biblické teologie“ upozorňuje na několik výrazných teologických koncepcí v Písmu svatém, které nelze nivelizovat na jedinou biblickou teologii. Příkladem může být ve Starém zákoně takzvaná „deuteronomistická“ teologie, v Novém zákoně „pavlovská“ nebo „janovská“ teologie.

Abstrakt: **Bibel und Moral**

Der Aufsatz präsentiert das neueste Dokument der Päpstlichen Bibelkommission „Bibel und Moral“ (2008) mit dem Untertitel „Biblische Wurzeln des christlichen Handelns“. Der Autor weist auf die Struktur des Dokuments hin, er betont und zitiert einige beachtenswerte Passagen, zum Beispiel die progressive Interpretation des Dekalogs.

100. VÝROČÍ DEKRETU *QUAM SINGULARI*

Dne 8. 8. 1910 vydala Kongregace pro svátosti z podnětu papeže Pia X. dekret, který začíná slovy: *Quam singulari* Christus amore (S jakou zvláštní láskou miloval Kristus) a pojednává o časném a častém svatém přijímání dětí. Tento dekret vzbudil mezi jinými „eucharistickými“ dekrety a počiny tohoto papeže zvláštní ohlas v celém světě a neztratil svoji aktuálnost ani pro naši současnou pastoraci. Svědčí o tom např. dokument Triventické biskupské konference (tj. oblast severovýchodní Itálie) nazvaný „La prima comunione all'età dell'uso della ragione“ (vydán 1. 6. 2010).

Vydání dekretu *Quam singulari* bylo součástí snah papeže Pia X. o celkovou obnovu církve v Kristu ve všech oblastech jejího života. Dekret překvapil radikální změnou přístupu k dětem, kterým bylo dovoleno přijmout první svaté přijímání a svátost smíření již ve věku počátečního užívání rozumu, tj. asi v sedmi letech. Tehdejší praxe byla taková, že děti přijímaly svaté přijímání spolu s biřmováním ve 12–14 letech nebo i později, a to pod vlivem jansenismu z obavy před zneuctěním svátostí. Papež Pius X. se řídil vůlí Ježíše Krista, který miloval děti se zvláštní láskou a doporučoval učedníkům, aby nebránili dětem přicházet k němu (Mk 10,14). Papež se také odvolával na učení Tridentského sněmu, podle kterého je eucharistie „protijed proti každodenním chybám a lék, který nás před těžkými hříchy chrání“, a není tedy důvod, aby se odpíral dětem, zvláště když prvotní církev bez obav podávala zbylé částičky svátostných způsobů i nemluvňatům.

Aby mohly děti k přijímání eucharistie přistoupit, měly obdržet vhodnou přípravu, která se konala jednak v rodině, jednak ve farnosti. Měla být založena na znalosti pouze základních tajemství křesťanské víry, na schopnosti odlišovat dobro od zla a schopnosti rozlišovat eucharistický chléb od chleba obyčejného. První, kdo jsou za tuto výchovu zodpovědní, jsou rodiče. Své rozhodnutí měli konzultovat se zpovědníkem.

Dekret nebyl dlouhou dobu přeložen do národních jazyků a kněžím zůstal neznámý, i když je přímo v dekretu stanovena povinnost předčítat jej ve farnostech každoročně o Velikonocích. Teprve v roce 1928 zasáhl monsignor Dominik Jorio, tajemník Posvátné kongregace svátostí. Doplnil 2. vydání dekretu o jeho krátký výklad a nástin katechismu. Poté došlo k překladu tohoto dekretu i do českého jazyka. Italští biskupové se ve výše zmíněném dokumentu zabývají významem a aspekty křesťanské iniciace dětí v dnešní době a mj. zde jmenují aktuální výzvy dekretu *Quam singulari*:

- udržovat živou pečlivou pozornost vůči dětem a podporovat jejich křesťanskou výchovu od nejútlejšího věku;
- doprovázet děti k postupnému poznávání Ježíše Krista;
- přijímání dětí by mělo vycházet z jejich touhy a osobního přání. Proto je třeba oživat u nich radostnou zkušenost s křesťanským životem uvnitř našich křesťanských společenství;
- mít na paměti, že vrcholný moment setkání s Kristem se uskutečňuje ve svátostném setkání s Ježíšem v eucharistii, vrcholu a prameni křesťanského života.

Přivádět děti k eucharistii tedy znamená mnohem více než je připravovat na první svaté přijímání. Znamená to přivádět je ke křesťanskému životu v církvi, žít jejich křesťanský život postoji, které jsou vlastní liturgii a které jsou v eucharistickém slavení vyjádřeny: bratrské a sesterské přijímání se navzájem; naslouchání Božímu slovu; vyznání víry; ochota vydat se pro druhé a z toho vyplývající ochota ke službě.